

БОЈАН Д. ЈАНКОВИЋ*
САША М. МИЛОЈЕВИЋ
Криминалистичко-полицијска
академија
Београд

УДК 316.624:343.915
Монографска студија
Примљен: 24.04.2016
Одобрен: 17.05.2016
Страна: 363-373

РАСИЗАМ У ФУДБАЛСКОЈ СРБИЈИ

Сажетак: У раду је дата квалитативна и квантитативна анализа појаве расизма на фудбалским утакмицама у Србији. Анализирани су одговори популације младих, старости од 14 до 19 година, који су анкетирани на тему расизма у српском фудбалу. Други део истраживања односио се на анализу расистичких испада који су се догодили на фудбалским теренима у Србији. Иако се на први поглед може сматрати да Србија нема већих проблема са расизмом у фудбалу, у раду је доказано да: (1) да велики део младих у Србији уочава проблем расизма на фудбалским утакмицама, али да на конкретном случају не препознаје расистичке испаде (2) да је расизам на фудбалским утакмицама у Србији присутан највише у колоквијалној области фудбалске културе, и (3) да расистички акти нису искључиво везани за хулиганско навијачке групе, већ га чине и друге особе које називамо случајни расисти.

Кључне речи: Расизам, фудбал, млади, Србија

Увод

Хулиганско понашање дела навијача на фудбалским утакмицама је вишедеценијски проблем са којим се суочава велики број земаља Европе. Међутим, у појединим државама приметно је увећање једног карактеристичног облика хулиганског понашања навијача, односно појаве расистичких испада. Из годишњег извештаја Сталног комитета Савета Европе за спровођење Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, може се уочити да се Румунија, Русија и Велика Британија суочавају са повећаним бројем расистичких испада на фудбалским утакмицама (Quidt, 2012: 17). Француска је за извештај доставила детаљније податке који су се односили на расистичке инциденте који су се догодили само у једној сезони, указујући да је расизам озбиљан проблем (Quidt, 2012: 6).

У извештају Сталног комитета Савета Европе Велика Британија се помиње као држава у којој су расистички испади на фудбалским утакмицама у порасту. У Холандији, држави чије је становништво, такође, мешовитог расног

* bojan.jankovic@kpa.edu.rs

састава, била је распрострањена теза да у њој не постоји велики проблем са расизмом, међутим, истраживање које су спровели Милер и сарадници, показало да је расистички испади нису тако ретки (Müller, Zoonen, and Roode, 2007: 340).

Можда је и очекивано да расизам као социолошки, али и безбедносни проблем буде присутан у државама у којима је становништво мешовитог расног састава, међутим, расистичко понашање на фудбалским утакмицама забележено је и у државама Европе где је становништво готово искључиво беле расе, у Русији међу навијачима *Зенита*, у Украјини међу навијачима *Металиста* и *Арсенала*, као и у Италији међу навијачима *Лација* (Watson, 2013: 1058-1059, 1067-1068). У Немачкој су идентификована три облика расистичког понашања на фудбалским утакмицама: (1) расистичко и екстремно десничарско понашање навијача (са или без изричите политичке мотивације), на или у близини спортских објеката; (2) расистичке увреде међу играчима и (3) систематски и политички мотивисана десничарско екстремистичка пропаганда и агитација у контексту фудбала (Peucker, 2009: 16).

Расистички испади у српском фудбалу

Први трагови расистичког понашања на фудбалским утакмицама у Србији могу се повезати са оснивањем навијачке групе фудбалског клуба *Рад* из Београда *United Force*, основане од стране припадника неформалне групе *Skinheads*. Ови навијачи се могу сврстати у групу нацистичко-расистичких скинхедса, који представљају најизраженију, најагресивнију и најмногбројнију групу (Ђорић, 2015: 243).¹ Данас је *United Force*, једна од најагресивнијих навијачких група у Србији, са око 500 чланова, који су сви са подручја Београда и из категорије насилних и потенцијално насилних (Оташевић, 2010: 274). *Рад* је због испада својих навијача често дисциплински кажњаван од стране ФС Србије, претежно због својих шовинистичких испада, али и због расистичког навијања, као што је био случај када су 9. маја 2009. године вређали на расној основи фудбалера *Чукарничког*, Јулина Сепуу, због чега је *Рад* кажњен одигравањем утакмице без присуства публике.²

Да расистички инциденти нису само везани са навијаче фудбалског клуба *Рад* показали су навијачи фудбалског клуба *Борац* из Чачка. Тако су Адекунла Лукмона из Нигерије напали навијачи 6. априла 2005. године у градском парку у Чачку, док се враћао са тренинга *Борца*, а играч је тада задобио лаке телесне повреде.³ Још један напад догодио се после утакмице Борац – Вождо-

¹ Према Марији Ђорић, поред нацистичко-расистичких скинхедса, постоје још три групе: „Шарповци“ или мирољубиви скинхедси, који су против расизма; „Црвени“ скинхедси, који у својој бити форсирају анархистичко левичарску идеологију, и „Геј“ скинхедси, који представљају куриозитет у овом „мачо“ покрету и који су се временски најкасније издвојили као посебна група.

² Mondo: *Zbog rasizma Rad - Partizan bez publike*, <http://mondo.rs/a135922/Sport/Fudbal/Zbog-rasizma-Rad-Partizan-bez-publike.html>, 22.09.2014.

³ Политика: *Црнци, белци, Немци и комшије*, <http://www.politika.rs/rubrike/Sport/fudbal/Crnci-belci-Nemci-i-komshije.lt.html>, 12.10.2014.

вац, 14. октобра 2006. године, када је полиција привела је чак 37 навијача домаћег клуба под оптужбом да су на расној основи вређали фудбалера *Борца*, Мајка Темвањеру из Зимбабвеа. Навијачи су на главама имали беле капуљаче, обележје радикалне расистичке организације у САД - Кју Клукс Клана. У рукама су држали заставу некадашње америчке јужњачке, робовласничке Конфедерације, при чему су играчу упућивали расистичке пароле и уз одсечно подизање десне руке увис, као знак нацистичког поздрава. Због кривичног дела изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости тројица вођа навијача фудбалског клуба Борац осуђени су на по шест месеци затвора, а 23 навијача је осуђено на по четири месеца затвора, условно на две године.⁴

Седмог марта 2008. године, четворица навијача *Борца* напала су фудбалера Соломона Опокуа из Гане, након утакмице Борац – Бежанија. Он је вређан речима: „Шта радиш овде, црнчуго?“, „Умри, црнац!“, „Црнчуго, стани да те бијемо!“, а потом су га тукли, наневши му при том лаке телесне повреде. Окружни суд у Чачку је осудио четворицу нападача, старости између 21 и 24 године, на казне затвора у трајању од 10 до 18 месеци због извршеног кривичног дела изазивања националне, верске, расне мржње и нетрпељивости.⁵ Двадесетак дана након напада на Опокуа десио се још један расистички инцидент у Чачку. Наиме, 30. марта након искључења фудбалера *Партизана* Ламина Дијаре, због ударања домаћег фудбалера, публика му је упутила разне расистичке увреде.⁶

Да и други тимови у Србији имају проблема са расистичким понашањем навијача видело се још на утакмици УЕФА купа између фудбалских клубова *Сартид* и *Инсвич* из Енглеске, у Смедереву 3. септембра 2002. године. Због вређања тамнопутих играча из енглеског тима, од стране домаћих навијача, фудбалски клуб *Сартид* је од УЕФЕ кажњен са 20 000 швајцарских франака.⁷ Слично расистичко понашање је забележено 29. септембра 2007., када су навијачи *Партизана* упутили низ погрдних израза на рачун фудбалера *Црвене звезде*, Ибрахима Гаја, због чега је *Партизан* кажњен са играњем једне утакмице без присуства публике на свом терену.⁸ Расистички испад је забележен и у Кули 26. новембра 2006., на утакмици Хајдук – Црвена звезда. Тада је, по медијским извештајима, тадашњи тренер *Хајдука*, вређао звездиног играча Ибрахима Гаја, упућујући му неколико пута увреде: „Шта то радиш црнчуго?“⁹ Сличне увреде су упућене и нигеријском фудбалеру Фрајдеју Езеу, играчу *Младости* из Лучана, на утакмици у Нишу, Раднички - Младост, одиграној 29.

⁴ RTS: Osuđeni navijači Borca, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/27614/Osu%C4%91eni+navija%C4%8Di+Borca.html>, 22.10.2014.

⁵ Peščanik: *Srpski fudbal i rasizam*, <http://pecscanik.net/iz-beleznice-za-emisiju-02-10-2009/>, 23.09.2014.

⁶ Политика: *Црнци, белци, Немци и комшије*, <http://www.politika.rs/rubrike/Sport/fudbal/Crnci-belci-Nemci-i-komshije.lt.html>, 12.10.2014.

⁷ Arena: *Rasizam u Čačku po receptu Evrope!* <http://revija92.rs/code/navigate.php?Id=599&editionId=18&articleId=86>, 12.01.2015.

⁸ Ibid

⁹ Ibid

новембра 2014. године. Групица навијача Радничког вређала је тамнопутог играча *Младости* из Лучана, називајући га мајмуном и опонашајући мајмунске крике.¹⁰

Један од расистичких инцидената који је у српској јавности покренуо ширу дебату о питању расизма у Србији догодио се 16. октобра 2012. године након одигране фудбалске утакмице младих репрезентација *Србије* и *Енглеске*. Наиме, након завршетка утакмице, дошло је до физичког сукоба између фудбалера обе репрезентације, али и расистичких повика са трибина упућених енглеским тамнопутим играчима. УЕФА је казнила два тренера Србије одређеним временским периодом забране обављања тренерског посла, а четири играча Србије и два Енглеске кажњена су не играњем одређеним бројем утакмица. Младој репрезентацији Србије, на следеће две утакмице које је одиграла као домаћин, одређено је да игра без присуства публике, док је фудбалски савез Србије кажњен са новчаном казном.

Ранија истраживања расизма у фудбалу

Проблем расизма на фудбалским утакмицама у научној литератури разматран је из неколико углова. У једном од истраживања (Wagner-Egger, Gygax, and Ribordy, 2012) анализирано је питање утицаја боје коже на пресуде судија у фудбалским дуелима, где није доказано да боја коже утиче на одлуке судија. У другом истраживању (McCarthy, Jones, and Potrac, 2003), извршена је анализа коментарисања црних играча током одигравања фудбалских утакмица, од стране телевизијских коментатора, у којем се показало да спортски новинари користе расне стереотипе за црне играче, а неупотребљавају такве стереотипе према белим играчима. Поред ових, реализована су и истраживања (Cleland, 2013) која су се бавила медијима и расизмом, а односила су се на утицај нових друштвених медија на развијање расизма. Истраживање је показало да су нови друштвени медији простор на коме се отворено заступају расистички ставови, и да су они, иако удаљени од стадиона, дубоко укорењени унутар британског друштва.

Истраживање у Холандији (Müller, Zoonen, and Roode, 2007: 339), спроведено у Амстердаму, путем дубинских интервјуа са најекстремнијим навијачима, беле расе, фудбалског клуба Ајакс, и са фудбалерима различитог етничког порекла показало је да су многобројни играчи вређани и омаловажавани на расној основи, како од навијача, тако и од саиграча и противничких играча. У Шпанији је у широј јавности било заступљено становиште да проблем расизма на фудбалским утакмицама не постоји, међутим истраживања које је спровео Лопис је показало да расистички инциденти не да нису тако ретки, већ их изазива већи број људи (Llopis-Goig, 2009: 40).

Посебно интересантно, за овај рад, је истраживање спроведено у циљу испитивања обима расизма у британском фудбалу, које су спровели Клиленд и

¹⁰ Novosti: Eze: *Rasizam je veliki problem u Srbiji*, <http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:522081-Eze-Rasizam-je-veliki-problem-u-Srbiji>, 12.09.2015.

Кешмор (Cleland and Cashmore, 2016: 27), у којем су анализирани одговори 2500 навијача, путем интернет анкете. У анализираним одговорима велики број испитаника (у зависности од године од 50% до 83%) изразио је став да расизам и даље постоји на стадионима. Истраживање је показало да у британском друштву, постоји и даље проблем са расизмом повезаним са фудбалским утакмицама и да су расистички ставови културолошки уграђени код појединаца.

У једном од радова (Back, Crabbe, and Solomos, 1999: 428), аутори су дошли до закључка да је расизам и даље присутан на фудбалским теренима Енглеске, али да се он више не изражава директно, већ је пронашао суптилније начине изражавања. Аутори наводе да се расизам не може искључиво везати за агресивно понашање фудбалских хулигана јер расистичке испаде врше и тзв. обични навијачи, те да се овај проблем мора посматрати у ширем контексту, у оквиру целокупне фудбалске културе. Расизам је документован међу обичним фудбалским гледаоцима (Llopis-Goig, 2009), медијима (McCarthy, Jones, and Potrac, 2003), између самих фудбалера, истих или различитих клубова, између тренера и играча (Müller, Zoonen, and Roode, 2007), као и у спортским организацијама (Long, Robinson, and Spracklen, 2005). Бек и сарадници тврде да се у већини научне литературе игнорише ова разноликост испољавања расизма у фудбалу, смањујући проблем на јасно идентификоване проблематичне расистичко-хулиганске групе. Због тога они предлажу да се проучавање проблема расизма у фудбалу треба да буде олакшано поделом фудбалске културе на четири различите области у којима се појављује расизам: *колоквијална област, професионална, институционална* и *област културне индустрије* (Back, Crabbe, and Solomos, 1999: 436). *Колоквијална* област одговара оним контекстима расистичког понашања који се генерално препознати као проблем у фудбалу, као што је колективно скандирање расистичких увреда од стране навијача. *Професионална* област скреће пажњу на облике расизма које играчи доживе у њиховим клубовима током утакмица, тренинга, као расну интеракцију на местима као што су свлачионице и друге просторије клубова. *Институционална* област укључује питања расног приступа при доношењу одлука у клубовима и недостатак заступљености различитих етничких група у власништву клубова и у клупским одборима. Последња, *област културне индустрије* обухвата расизам укључен у пристрасно представљање фудбалера из различитих етничких група у медијима на различите начине.

У другом истраживању Милер (Müller, Zoonen, and Roode, 2007: 337) је такође става да отворени и одмах препознатљиви расистички акти више не могу олако класификовати особу као припадника девијантне групе коју карактерише морална дегенерација, као што су навијачке групе, већ поступке таквих особа радије треба посматрати као израз шире *расне културе* у фудбалу. Аутори су у свом раду извршили класификацију лица која могу бити повезана са расистичким понашањем у три категорије: *прави расисти, случајни расисти* и *особе која не врше расистичке акте*. Доминантни положај фудбалских навијача, када говоримо о расизму је и даље невин посматрач, који се гнуша расизма, ретко се сусреће са њим и у њему не учествује (Müller, Zoonen, and Roode,

2007: 344). И *случајни* и *прави* расисти испољавају расистичко понашање, па се онда поставља питање на основу чега је направљена ова класификација. Аутори дају објашњење да *случајни расиста* након извршеног расистичког акта пориче његов значај тврдећи да он није *прави расиста*, зато што се не придржава расистичке идеологије, али да га је учинио зато што су га понеле емоције и атмосфера на трибинама. Разлика између ове две категорије лежи у намери, вредностима и веровањима учиниоца расистичког акта, које је некада веома тешко или немогуће утврдити у контексту фудбалске културе. Намера *случајног расисте* је да расистичким актом, који је испражњен сваког политичког значења и сведен на израз недоличног понашања које се не разликује од обичног облика недоличног навијања, утиче на исход утакмице, тако што би увредама избацио из такта играча коме је увреда упућена. *Прави расиста* се придржава расистичке идеологије, коју спроводи током навијања на трибинама, али и ван стадиона, узимањем учешћа у активностима навијачких група или десничарским организацијама.

Поред добрих ствари које је Србији глобализација донела, она је донела и проблем фудбалског хулиганизма (Делибашић и Мандарић, 2015: 79). Домаћа научна литератури из разних углова проучава овај проблем, али се не бави проучавањем хулиганизма који се испољава кроз расистичке испаде. Изузетно, неколико радова (Воšković, 2006: 562; Оташевић, 2010: 274) назначе потенцијални проблем са расизмом на фудбалским утакмицама, али не баве се анализом обима те појаве. Бошковић у свом раду (Воšković, 2006: 562), који се иначе проучава проблем расизма у целокупном српском друштву, признаје да је расизам у српском фудбалу велики проблем и само констатује: „Ја свесно не желим да говорим о све више „популарном“ облику расистичког понашања (као што су увреде на спортским објектима...), зато што верујем да су проблеми, са којима се сусрећемо са овим обликом „културног расизма“, много већи и потенцијално штетнији.“

Да ли тај проблем постоји у Србији, где постоји предубеђење да такав проблем не постоји, за сада није у потпуности јасно. Одговори на ова питања потражени су међу средњошколском популацијом, јер је у неколико истраживања (Оташевић, 2010: 271; Јанковић, 2010:138) доказано да је велики број чланова навијачких група управо те старосне структуре.

Перцепција младих о присуству расизма у фудбалу

Да би се дошло до података о перцепцији младих о расизму на фудбалским утакмицама у Србији постављена су им питања на тему расизма, а која су иначе била део ширег анкетног упитника о насиљу на фудбалским утакмицама. Конструисани мерни инструмент је био затвореног типа и уз могућност избора већег броја понуђених одговора. Анкетни лист је имао кратка јасна и недвосмислено формулисана питања, како би испитаницима била разумљива. Испитаницима је и усменим путем објашњен циљ и задаци истраживања и дата потребна објашњења у вези са избором одговора. На овај начин је обез-

беђено да се добију подаци који су могли да се, на објективан начин, среде и анализирају. Реализовано анкетање било је анонимно. Прикупљени подаци обрађени су методама статистичке анализе и то процедурама које су приказале дескриптивне параметре.

Подаци о расизму и младима на фудбалским утакмицама прикупљани су на узорку који је обухватио ученике школа узраста од 14 до 19 година са територије Републике Србије. Испитаници су били из 12 градова који су имали прволигашке фудбалске клубове у сезони одиграној 2012./2013. године, и из по 2 школе које су најближе фудбалском стадиону. У школама су анкетирани ученици четири генерације и то по 2 одељења. На основу ових критеријума анкетирано је 3662 ученика.

Један део испитаника (10,2%) сматра да на фудбалским утакмицама у Србији нема проблема са расизмом, већ да је то измишљотина страних медија. Да расизма на фудбалским утакмицама нема сматра 19,3% испитаника. Значајан број испитаника је неодлучан, односно изјашњава се да не зна да ли на фудбалским утакмицама проблем расизма постоји или не постоји. Да расизма на утакмицама има, али у малој мери сматра највећи број испитаника – 35,4%, док 26,7% испитаника сматра да расизма на фудбалским утакмицама има и то у великој мери. Анализирајући ове податке уочљиво је да велики број испитаника (кумулативно 62,1%), идентификује расизам као проблем који се појављује на фудбалским утакмицама у Србији. Сличне резултате показало је *on-line* истраживање спроведено у Енглеској, које је показало да је 61% гледалаца фудбалских утакмица искусило или присуствовало расистичким испади-ма у периоду од 2000. до 2009. године (Cleland and Cashmore, 2016: 33), што је слично са подацима добијеним у овом истраживању.

Проблем расизма у спорту у Србији дошао је у жижу јавности након догађања на фудбалској утакмици младих репрезентација Србије и Енглеске која је одиграна у октобру 2012. године. За разлику од перцепције проблема расизма на фудбалским утакмицама уопште, млади су сасвим другачије перципирали догађај у Крушевцу. Скоро половина испитаника (49,7%) није ни упозната са догађајем који је у домаћој и европској јавности дигао поприличну прашину. Да није било расистичког понашања домаћих навијача сматра 13,0%, а да није било расистичког понашања домаћих навијача, већ су навијачи одреаговали на неспортско понашање појединих играча Енглеске репрезентације сматра 13,5% испитаника. Дакле, већи удео испитаника (кумулативно) сматра да расистичких испада није било. Са друге стране, да је било расистичких увреда од стране веома малог броја домаћих навијача на рачун тамнопутих играча Енглеске репрезентације сматра 10,4%, а да је било расистичких увреда од стране већег броја домаћих навијача на рачун тамнопутих играча мисли 8,5% испитаника. Имајући у виду да је након спроведеног дисциплинског поступка УЕФА утврдила да је било расистичког понашања и казнила младу репрезентацију Србије, очигледно је да је перцепција младих о проблему расизма донекле искривљена. Са једне стране, перципирају проблем расизма на фудбалским утакмицама уопште, а са друге стране, на конкретном случају проблем расизма не препознају.

Класификација расистичких инцидената у фудбалу Србије

Ако прихватимо поделу фудбалске културе, коју су извршили Бек и сарадници (Back, Crabbe, and Solomos, 1999: 436), ради њеног лакшег проучавања, на *колоквијалну, професионалну, институционалну* и област *културне индустрије*, можемо доћи да закључка да се расистички акти у Србији доминантно испољавају у *колоквијалној* области. Од 10 анализираних расистичких догађаја који су се догодили у оквиру фудбалске културе у Србији, једини који би се могао сврстати у друге области, у овом случају *професионалну*, јесте догађаја када је тренер Хајдука из Куле вређао играча Ибрахима Гаја. За разлику од *колоквијалне* области у којој су расистички акти видљиви већем броју лица, исти такви акти у *професионалној* области остају често скривени јер им присуствују мали број сведока, односно само актери фудбалске игре, који могу бити у опасности да изгубе уговоре са клубовима уколико би у јавности изнели праву слику. Због свега наведеног, тачних података о оваквим облицима расизма нема, тако да се може претпоставити да у овој области постоји *тамна бројка* оваквих расистичких испада, нарочито ако се зна да је у последњих десетак година већина фудбалских клубова у Србији у свом саставу имала једног или више тамнопутих играча.

Пошто смо констатовали да се највише расистичких испада догађа у *колоквијалној* области, где су актери таквих аката навијачи, далеко је теже одредити који навијачи врше такве акте. Да ли се расистички исподи у Србији искључиво везују за расистичко-хулиганске групе или је то везано и за остале навијаче?

Можемо се на почетку сложити са констатацијом претходних аутора (Müller, Zoonen, and Roode, 2007: 344) да је и даље ипак највећи број навијача који не учествују у расистичким инцидентима, односно да је такав случај и у Србији. У складу са класификацијом коју су одредили исти аутори да поред навијача који не учествују у расистичким испадима, навели су да постоје *прави* и *случајни* расисти. Анализирајући претходно поменуते случајеве који су се десили у Србији можемо доћи до закључка да има и једних и других. У табели 1 за сваки анализирани случај појединачно извршена је класификација извршиоца расистичких аката на *праве* и *случајне* расисте.

Датум догађаја	Извршиоци навијачи	нападнути играч	Врста расисте
03.09.2002.	Саргида	играчи Ипсвича- Енглеска	<i>случајни</i>
06.04.2005.	Борца	Адекунле Лукмон	<i>прави</i>
14.10.2006.	Бораца	Мајк Темвањера	<i>прави</i>
29.09.2007.	Партизана	Ибрахим Гај	<i>случајни</i>
07.03.2008.	Борца	Соломон Опоку	<i>прави</i>
30.03.2008.	Борца	Ламин Дијара	<i>случајни</i>
09.05.2009.	Рада	Јуџин Сепуу	<i>прави</i>
16.10.2012.	репрезентације Србије	млада репрез. Енглеске	<i>случајни</i>
29.11.2014.	Раднички-Ниш	Фрајдеј Езеу	<i>случајни</i>

Табела 1: Класификација извршиоца расистичких аката

Из табеле 1 може се уочити да су од 9 расистичких инцидената њих 4 извршили *прави* а њих 5 извршили су *случајни расисти*. У *праве расисте* су сврстани навијачи фудбалског клуба Рад и фудбалског клуба Борац из Чачка који су извршили наведене расистичке инциденте. То је учињено јер су они извршили расистичке акте не зато што су их тренутно понеле емоције, или због тога што су хтели да својим актима омету играче како би на тај начин утицали на исход игре, већ су их извели са умишљајем, дуго се припремајући за њихово извршење, пратећи идеје расистичко-националистичке идеологије које заступају те навијачке групе или појединци у њима.

Закључак

Без обзира на по Србију повољне извештаје Сталног комитета Савета Европе за спровођење Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, у истраживању је доказано да је у српском фудбалу расизам присутан. То нису показали сами догађаји већ је то потврђено и у ставовима младих који су анкетирани на ову тему. Спроведеним истраживањем је доказано да: (1) велики део младих у Србији уочава проблем расизма на фудбалским утакмицама, али да на конкретном случају не препознаје расистичке испаде (2) је расизам на фудбалским утакмицама у Србији присутан највише у *колоквијалној* области, и (3) расистички акти нису искључиво везани за хулиганско навијачке групе, већ га чине и друге особе које називамо *случајни расисти*.

Расизму као проблему треба одмах приступити озбиљно, како се не би распространио на ширу популацију, нарочито на већи број младих. Поред превентивних програма, државни и фудбалски органи би требали оштро да реагују на почетне расистичке испаде, примењујући принцип *нулте толеранције*, без обзира да ли су их починили *прави* или *случајни* расисти. Један од важних корака напред у сузбијању фудбалског расизма је без сумње осигурање да расизам није дефинисан идентитетом и намерама учиниоца, већ самим испољавањем расистичког понашања. Намера у испољавању расистичког понашања може евентуално имати утицаја на поступак пред надлежним судским органима, када се она може третирати као отежавајућа или олакшавајућа околност при доношењу судске одлуке.

Ово истраживање је спроведено међу општом популацијом младих, у којој већина не припада навијачким групама. Будућа истраживања би могла да покажу каква је ситуација међу припадницима навијачких група. Такође, нека од следећих истраживања би требала да обухвате ставове тамнопутих играча о томе да ли су и на који начин доживели одређена расистичка злостављања.

Литература:

1. Back, Les, Tim Crabbe, and John Solomos (1999): Beyond the racist/hooligan couplet: race, social theory and football culture, *British Journal of Sociology*, 50 (3), pp. 419–42.
2. Bošković, Aleksandar (2006): Balkan ghosts revisited: Racism, Serbian style, *Anthropos*, 101 (2), pp. 559-64.
3. Cleland, Jamie (2013): Racism, Football Fans, and Online Message Boards: How Social Media Has Added a New Dimension to Racist Discourse in English Football, *Journal of Sport & Social Issues*, 38 (5), pp. 415-31.
4. Cleland, Jamie, and Ellis Cashmore (2016): Football fans' views of racism in British football, *International Review for the Sociology of Sport*, 51 (1), pp. 27-43.
5. Delibašić, Veljko, i Sanja Mandarić (2015): Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu, *Kultura polisa*, 12 (posebno izdanje 1), str. 79-92.
6. Đorić, Marija (2015): Skinheds i politika: ideološka orijentacija i indititet skinheds pokreta, *Kultura polisa*, 12 (28), str. 240-53.
7. Janković, Bojan (2010): Prevencija nasilja na sportskim priredbama, *Glasnik prava*, 1 (3), str. 129–54.
8. Llopis-Goig, Ramon (2009): Racism and xenophobia in Spanish football: Facts, reactions and policies, *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 47, pp. 35-43.
9. Long, Jonathan, Paul Robinson, and Karl Spracklen (2005): Promoting Racial Equality within Sports Organizations, *Journal of Sport & Social Issues*, 29 (1). pp. 41-59.
10. McCarthy, David, Robyn L. Jones, and Paul Potrac (2003): Constructing Images and Interpreting Realities: The Case of the Black Soccer Player on Television, *International Review for the Sociology of Sport*, 38 (2), pp. 217-38.
11. Müller, Floris, Liesbet van Zoonen, and Laurens de Roode (2007): Accidental Racists: Experiences and Contradictions of Racism in local Amsterdam Soccer Fan Culture, *Soccer & Society*, 8 (2-3, Special Issue: Fan Culture), pp. 335-50.
12. Otašević, Božidar (2010): Urbano okruženje i nasilje u sportu, *Bezbednost*, 52 (3), str. 267–81.
13. Peucker, Mario (2009): Racism, xenophobia and structural discrimination in sports: Country report Germany. In. Bamberg: European forum for migration studies (EFMS).
14. de Quidt, John (2012): *Annual Report of the Stadnding committee, part II - questionnaire on recent trends*, In. Strasbourg: Council of Europe, Standing Committee (T-RV) – European Convention on Spectator Violence.
15. Wagner-Egger, Pascal, Pascal Gyax, and Farfalla Ribordy (2012): Racism in soccer? perception of challenges of black and white players by white referees, soccer players, and fans, *Perceptual & Motor Skills*, 114, pp. 275-89.
16. Watson, Matthew R. (2013): The Dark Heart of Eastern Europe: Applying the British Model to Football-Related Violence and Racism, *Emory International Law Review*, 27 (2), pp. 1055-104.

Internet izvori:

1. Arena: *Rasizam u Čačku po receptu Evrope!*
<http://revija92.rs/code/navigate.php?Id=599&editionId=18&articleId=86>, 12.01.2015.
2. Mondo: *Zbog rasizma Rad - Partizan bez publike*,
<http://mondo.rs/a135922/Sport/Fudbal/Zbog-rasizma-Rad-Partizan-bez-publike.html>, 22.09.2014.

3. Novosti: *Eze: Rasizam je veliki problem u Srbiji*, <http://www.novosti.rs/vesti/sport.294.html:522081-Eze-Rasizam-je-veliki-problem-u-Srbiji>, 12.09.2015.
4. Peščanik: *Srpski fudbal i rasizam*, <http://pescanik.net/iz-beleznice-za-emisiju-02-10-2009/>, 23.09.2014.
5. Politika: *Crnci, belci, Nemci i komšije*, <http://www.politika.rs/rubrike/Sport/fudbal/Crnci-belci-Nemci-i-komshije.lt.html>, 12.10.2014.
6. RTS: *Osuđeni navijači Borca*, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/27614/Osu%C4%91eni+navija%C4%8Di+Borca.html>, 22.10.2014.

RACISM IN FOOTBALL IN SERBIA

Summary: This paper presents qualitative and quantitative analysis of emergence of racism in football matches in Serbia. Answers of the youth population aged 14 to 19 surveyed about the question of racism in Serbian football were analyzed. The second part of the research related to the analysis of racist outbursts that happened at football fields in Serbia. Although in the first glance it could be thought that Serbia does not have major problems with racism in football, the paper proves that: (1) a large part of Serbian youth population perceives the problem of racism at football matches, but in actual case does not recognize racist outbursts, (2) that racism in football matches in Serbia is mostly present in the colloquial area of football culture, and (3) that racist acts are not exclusively related to hooligan fan groups, but are done by other persons that we call accidental racists.

Key words: Racism, football, youth, Serbia